

ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های

شهری

مطالعه موردی: پارک مردم همدان

امین لطیفی^۱ - دانش‌آموخته کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران
حسن سجاذزاده - استادیار شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۰۵/۲۶

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۰۱/۱۶

چکیده:

پارک‌های شهری به عنوان بخشی از فضاهای عمومی در شهرها، نقش مهمی در رفع نیازهای انسانی ایفا می‌کنند. بسیاری از نظریه‌پردازان شهری پارک‌های شهری را به عنوان یکی از اجزای اصلی یک سیستم شهری می‌دانند، زیرا در کنار نقش کارکردی خود باعث افزایش اجتماع‌پذیری در فضاهای شهری می‌شوند. بنابراین به منظور پویایی بیشتر این فضاها و برای برآورده ساختن نیازهای مردم، باید به رفتارهای شکل دهنده این فضاها توجه کرد و آنها را مورد بررسی قرار داد. از آنجایی که کارایی اغلب پارک‌های شهری در نتیجه عدم انطباق نیازهای کاربران با کیفیات محیطی متناسب با قلمروهای رفتاری، در سطح پایینی می‌باشد، لزوم توجه به برنامه اصولی و مبتنی بر رفتار استفاده‌کنندگان در اینگونه فضاها، ضروری می‌نماید. پارک مردم در شهر همدان به عنوان نمونه مطالعاتی این پژوهش انتخاب شده است. هدف از این مطالعه، شناسایی و ارزیابی محرک‌ها و الگوهای رفتاری کاربران در قالب نیازها و کیفیات محیطی در پارک‌های شهری است. پژوهش حاضر، یک تحقیق میدانی با رویکرد توصیفی - تحلیلی است و به دنبال پاسخ به این سؤال اساسی است که، الگوها و قلمروهای رفتاری چه تأثیری در ارتقای کیفیت محیطی در پارک‌های شهری دارند؟ در این پژوهش برای تدوین چارچوب نظری، ابتدا با استفاده از روش اسنادی، ادبیات و مبانی نظری موضوع به تفصیل بیان شده و سپس با تحلیل رویکردهای موجود با تأکید بر الگوهای رفتاری، سعی در استدلال منطقی مباحث و در نتیجه تدوین چارچوب مفهومی برای پژوهش شده است. برای این منظور، علاوه بر تحلیل کیفی فضای شهری مورد مطالعه و بررسی چگونگی رفتارهای شکل گرفته شده در فضا به سبب وجود ویژگی‌های فضایی موجود در آن، به تحلیل کمی شاخص‌ها با استفاده از طراحی پرسشنامه و نقشه‌های رفتاری بر اساس حجم نمونه و تبدیل یافته‌های کیفی به مؤلفه‌های کمی از طریق نرم افزار SPSS پرداخته شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد از سویی نیازهای انسانی نتیجه تأثیر رفتار بر فضا و محیط است و قابلیت محیط، زمینه‌ساز انجام رفتارهاست و از سویی دیگر، ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر مؤلفه‌های آن بر قلمروها و الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری صرفاً مفهومی کمی و تکنیکی نبوده، بلکه با مفاهیم کیفی نیز در ارتباط است.

واژگان کلیدی: کیفیت محیطی، الگوهای رفتاری، پارک‌های شهری، پارک مردم همدان.

۵

شماره یازدهم

تابستان ۱۳۹۳

فصلنامه

علمی-پژوهشی

مطالعات

شهری

ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری

۱. مقدمه

یکی از مباحث مهم در ارتباط با فضاهای عمومی، مفهوم انسان‌شناختی و به دنبال آن رفتارشناسی در فضاهای شهری است. امروزه انزوای اجتماعی و کاهش تعاملات اجتماعی یکی از مهمترین مشکلاتی است که زندگی اجتماعی ساکنان شهرها را تهدید می‌کند، از این رو، نیاز مردم به مکان‌هایی برای تعاملات اجتماعی و رفع نیازهای روانی به یکی از ملزومات زندگی شهری تبدیل شده است. با توجه به اینکه فضاهای عمومی در شهرها، کانون بیشترین ناهنجاری‌های رفتاری هستند و کمتر توانسته‌اند زمینه‌های مناسب را برای سازماندهی نیازها و الگوهای هنجاری و رفتاری مخاطبان خود فراهم آورند، طراحی یک راهبرد کارآمد مدیریت رفتار، از جمله مهمترین نیازهای برنامه‌ریزی و مدیریت شهری برای اینگونه فضاهاست. پارک‌های شهری بخشی از فضاهای عمومی و به طور خاص بخشی از فضاهای سبز عمومی‌اند و اساساً فضاهای سبز عمومی، فضاهایی هستند که بازدهی اجتماعی دارند و عموم مردم از آنها در گذران اوقات فراغت، تفریح و مصاحبت با دوستان و گردهمایی‌های اجتماعی و نظایر اینها استفاده می‌کنند، می‌توان گفت که پارک‌ها علاوه بر دارا بودن جنبه‌های تفریحی و زیست‌محیطی، در ارتباط مستقیم با الگوی استفاده و نوع رفتار کاربران در فضا بوده و می‌توانند مکان شکل‌گیری تعاملات اجتماعی و عرصه‌ای برای سازماندهی الگوهای رفتاری باشند. با توجه به عقیده نظریه‌پردازان درباره فضاهای عمومی به عنوان فضاهایی برای تعاملات انسانی، در می‌یابیم که شهر به عنوان ظرفی برای انسان و فعالیت‌هایش محسوب می‌شود.

شهر همدان به دلیل سابقه تاریخی و فرهنگی خود در زمره شهرهای با توان بالقوه در زمینه فضاهای عمومی از جمله پارک‌های شهری است. پارک مردم به عنوان بزرگترین پارک شهر همدان، کانون حضور بسیاری از شهروندان و مسافران با فرهنگ‌ها و خصوصیات رفتاری مختلف است و از این بابت رفتارهای گوناگونی در آن مشاهده می‌شود. با توجه به اهمیت بُعد رفتاری فضا، این پژوهش سعی دارد تا بر اساس شناخت الگوهای رفتاری کاربران در پارک مردم، نسبت به برنامه‌ریزی به منظور ارتقای کیفیت محیطی پارک‌های شهری و تقویت فضاهای تعاملی از طریق مطالعات رفتاری در محیط به معیارهای اساسی دست یابد و بر این اساس پیشنهاد و نتیجه‌گیری نماید. در پژوهش حاضر دو فرضیه مطرح است؛ نخست اینکه به نظر می‌رسد ابعاد کیفیت محیطی در ارتقای الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری مؤثر است و دوم اینکه بین میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری به لحاظ متغیرهای جمعیت‌شناختی (جنس، سن و میزان تحصیلات) تفاوت وجود دارد. در ادامه به تحلیل این فرضیات خواهیم پرداخت.

۲. پیشینه تحقیق

تا کنون پژوهش‌های زیادی در زمینه ارتقای کیفیت فضاهای شهری که مهمترین مکان رویداد تعاملات اجتماعی و سرچشمه

سرزندگی و پویایی شهرها هستند، با تأکید بر تأثیرات محیطی - رفتاری، در داخل و خارج از کشور انجام شده است. به نظر می‌رسد که تا پیش از جنگ جهانی دوم، تحقیقات علوم رفتاری تأثیر چندانی بر طراحی شهری، معماری و نظریه‌های مرتبط با آن نداشته است. در حوزه تجربیات جهانی، از صاحب‌نظران مطرحی که به بررسی تأثیرات روانی - ذهنی فضاهای شهری بر رفتار مردم توجه نشان داده‌اند و همچنین در رابطه با تأثیرات محیطی - رفتاری به ارائه نظریاتی پرداخته‌اند، می‌توان به کوین لینچ، اروین کافمن، راجر بارکر، اروین آلتمن، آموس راپاپورت، ویلیام وایت، هابرماس، رومدی پاسینی، التمنت، هولویل و مور، یان گهل و جان لنگ اشاره کرد. از میان صاحب‌نظران ایرانی، شاخص‌ترین فردی که تمرکز خود را بر روی تأثیرات محیطی - رفتاری قرار داده، حسین بحرینی است. او در کتاب تحلیل فضاهای شهری به ارزیابی کمی و کیفی الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از خیابان که از نظریه عنصر اصلی فرم شهر است، می‌پردازد. بهنام‌زاده نیز در پژوهشی با عنوان "طراحی و الگوهای رفتاری پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری" سازگاری و انعطاف‌پذیری مکان رفتاری را از طریق سلسله مراتب نیازهای انسان مورد مطالعه قرار داده است. در پژوهشی دیگر حسن علی لقایی و همکارانش، پارک شهر در محله سنگلج تهران را به عنوان نمونه مورد مطالعه از دیدگاه بهبود کیفیت اکولوژیکی و اجتماعی مورد بررسی قرار داده‌اند. در این پژوهش که با استفاده از روش توصیفی - تحلیلی در دو حوزه جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات انجام شده است، شناخت کلیه لایه‌های فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و زیبایی‌شناسی مورد بررسی قرار گرفته و برای بهبود کارکرد اکولوژیکی و اجتماعی پارک، مطالعه در حوزه الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از پارک شهر نیز انجام گرفته و بنا بر تحلیل‌های صورت گرفته از طریق جدول SWOT و به منظور رفع نارسایی‌های موجود، اقدام به طرح پیشنهادهایی برای مناسب‌سازی فضای پارک به منظور استفاده تمام گروه‌ها شده است. در جدول (۱) به مؤلفه‌های کلیدی نظریات صاحب‌نظران و پژوهشگران در این زمینه اشاره شده است.

۳. مبانی نظری

۳.۱. تعاریف

۳.۱.۱. کیفیت محیطی

«کیفیت محیط» را می‌توان یکی از مهمترین دل‌مشغولی‌های دانش طراحی شهری دانست. این امر به گونه‌ای است که بسیاری از نظریه‌پردازان «ارتقای کیفیت محیط» را مهمترین وظیفه فعالیت طراحی شهری می‌دانند (پاکزاد، ۱۳۸۵: ۷۷). در متون نظری برنامه‌ریزی و طراحی شهری، تعریف‌های متعددی از مفهوم کیفیت محیط وجود دارد. این برداشت‌های گوناگون، بر اساس زمینه فکری صاحب‌نظران یا نحوه انتخاب شاخص‌ها از سوی آنها شکل گرفته‌اند. بنابراین فقدان تعریفی جامع، دقیق و مورد توافق صاحب‌نظران از مفهوم کیفیت محیط، یا نحوه انتخاب متفاوت شاخص‌ها از سوی آنها در مبانی نظری طراحی شهری خودنمایی

می‌کند. این امر می‌تواند در نتیجه ارتباط یا همپوشانی این مفهوم با مفاهیم مبهم و پیچیده دیگر همچون کیفیت زندگی، قابلیت زندگی و پایداری باشد (Van Kamp, 2003: 5-18). در جدول (۲) برخی مفاهیم مرتبط با کیفیت محیط بررسی شده است.

۲.۱.۲. الگوهای رفتاری

الف) الگوهای رفتاری در فضای شهری: فضای شهری در عین دارا بودن ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی جامعه، ظرف فعالیت‌های شهری و ضرورت‌های مترتب بر آن نیز محسوب می‌گردد (Aydin

جدول ۱- نظریه پردازان با تأکید بر تأثیرات محیطی - رفتاری

نظریه پرداز	سال	نظریه	مؤلفه های کلیدی
کوبین لینچ	۱۹۶۰	سیمای شهر	گره - لبه - نشانه - مسیر - حوزه عناطریچ‌گانه سازنده سیمای شهر
اروین گافمن	۱۹۶۷	مطالعه رفتار در فضای عمومی	نزدیک شدن انسان‌ها به یکدیگر و تقویت تمایلات اجتماعی
راجر بارکر	۱۹۶۸	قرارگاه رفتاری	فعالیت مستمر، قلمرو محیط، ساختار محیط مکان - رفتار، بازه زمانی
اروین آلتمن	۱۹۷۵	محیط و رفتار اجتماعی	خلوت، فضای شخصی، قلمرو و ازدحام
آموس راپاپورت	۱۹۷۷	جنبه‌های انسان، فرم شهر	موقعیت غیرانفعالی انسان در مقابل محیط جهت یابی عابران پیاده در محیط‌های شهری فرهنگ، ادراک، شناخت، بسترهای رفتاری و محیط ساخته شده
ویلیام وایت	۱۹۸۰	زندگی اجتماعی فضاهای شهری کوچک	تأکید بر نقش اجتماعی فضاهای شهری
هابرماس	۱۹۸۰	کنش ابزاری و ارتباطی	ارتباط انسان با محیط
رومدی پاسینی	۱۹۸۴	مسیریابی در معماری	جهت یابی مردم در فضای شهری و توجه به نیازهای ویژه کاربران
التمنت، هولویل و مور	۱۹۸۵	ارزیابی سیمای شهر	بررسی تأثیرات روانی - ذهنی فضاهای شهر بر مردم
یان گهل	۱۹۸۷	زندگی در میان ساختمان‌ها	سه گروه فعالیت در فضای شهری (ضروری، انتخابی و اجتماعی)
جان لنگ	۱۹۸۷	آفرینش نظریه معماری (نقش علوم رفتاری در طراحی محیط)	دریافت آدمی از فضا، تصورات مردم از محیط به عنوان نوعی طرح‌واره ذهنی
حسین بحرینی	۱۳۷۵ شمسی	تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان	ارائه ضوابط مناسب طراحی با تحلیل کمی و کیفی فضای خیابان و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان به ویژه عابران پیاده
بهناز امین زاده و همکاران	۱۳۸۱ شمسی	طراحی و الگوهای رفتاری پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری	سازگاری و انعطاف پذیری مکان رفتاری از طریق مطالعه سلسله مراتب نیازهای انسان
لقایی و همکاران	۱۳۹۰ شمسی	باززننده سازی پارک شهر در محله سنگلج با هدف بهبود کیفیت اکولوژیکی و اجتماعی	شناخت کلیه لایه‌های فیزیکی، بیولوژیکی، اجتماعی، فرهنگی و زیبایی شناسی و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان

منبع: نگارندگان

جدول ۲- - تعریف کیفیت محیطی از دیدگاه محققان و مجامع بین‌المللی مختلف

تحقیق	مفهوم کیفیت محیط
Lansing and Marans (1969)	یک محیط با کیفیت بالا، حسی از رفاه و رضایت را برای افراد از طریق شاخص‌هایی که ممکن است فیزیکی، اجتماعی و نمادین باشد را به همراه دارد.
Porteous (1971)	کیفیت محیطی موضوع پیچیده‌ای است که در بردارنده ادراک انتزاعی، طرز تلقی و ارزش‌هایی است که در بین افراد و گروه‌ها متفاوت است.
RMB (1996)	کیفیت محیطی ناشی از کیفیت عناصر تشکیل دهنده یک منطقه اما چیزی بیشتر از مجموع عناصر است، کیفیت محیطی ادراک مکان به طور تمام و کمال است. عناصر تشکیل دهنده (طبیعت، فضای باز، زیرساخت‌ها، محیط ساخته شده، امکانات و منابع محیط طبیعی) هرکدام دارای ویژگی‌های خاص خود و کیفیت نسبی هستند.
RIVM (2002); Workshop livability 2002	کیفیت محیطی می‌تواند به عنوان بخش اصلی مفهوم وسیع‌تر «کیفیت زندگی» همانند کیفیت‌های اصلی مانند سلامتی و امنیت در ترکیب با جنبه‌های همچون راحتی و جذابیت تعریف شود.

منبع: (Van Kamp, 2003: 7)

190: Ter, 2008). مطابق با نظر گهل^۱ (۱۹۸۷) فعالیت‌های مردم را در فضاهای عمومی می‌توان در سه گروه طبقه‌بندی کرد که هر یک به ویژگی‌های متفاوتی در محیط کالبدی نیاز دارند؛ فعالیت‌های ضروری، فعالیت‌های انتخابی و فعالیت‌های اجتماعی. در حالت کلی فعالیت‌ها سه طیف متفاوت را شامل می‌شوند: دسته نخست فعالیت‌های ضروری را شامل می‌شوند که حالتی کمابیش اجباری دارند و تحت هر شرایطی اتفاق می‌افتند و وقوع آنها کمترین تأثیرپذیری را از محیط اطراف دارد. فعالیت‌هایی مانند رفتن به مدرسه یا سرکار، خرید و سایر فعالیت‌های عمومی و روزمره در این دسته جای می‌گیرند. دسته دوم از فعالیت‌هایی که در فضای شهری انجام می‌شوند را فعالیت‌های گزینشی و انتخابی تشکیل می‌دهند که تنها زمانی صورت می‌پذیرند که تمایل به انجام آنها وجود داشته باشد و زمان و مکان نیز فراهم آورنده زمینه مساعد باشند. فعالیت‌هایی چون پیاده‌روی، نشستن و استراحت در مکان‌های جذاب در این دسته قرار می‌گیرند. دسته سوم فعالیت‌های اجتماعی هستند که بسته به ویژگی‌های فضای شهری طیف گسترده‌ای از روابط متقابل افراد را در بر می‌گیرند. شرایط خاص فضاها برای ایستادن، نشستن، خوردن، بازی کردن و... هستند که این فعالیت‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهند. هنگامی که محیط از کیفیت پایینی برخوردار باشد، تنها فعالیت‌های ضروری انجام می‌پذیرند، اما در محیط دارای کیفیت بالا، نه تنها فعالیت‌های ضروری انجام می‌شوند بلکه به دلیل وجود شرایط بهتر تمایل برای صرف زمان بیشتری برای این فعالیت‌ها نیز افزایش می‌یابد (Gehl, 1987: 9-14). در جدول (۳) رابطه میان کیفیت فضای بیرونی و میزان وقوع فعالیت‌های بیرون نشان داده شده است.

ب) الگوهای رفتاری در محیط: رفتار فضایی انسان، در دیدگاه طراحی شهری، مفهومی است که رابطه میان محیط ساخته شده و انسان‌های ساکن در آن را توصیف می‌کند. رفتار فضایی «خوب» شاخص طراحی شهری موفق است، در حالی که رفتار فضایی «بد» می‌تواند شاخص ضایع شدن منابع و دلیل نارضایتی ساکنان باشد (Wei et al, 2009: 1). از آنجایی که روان‌شناسی محیط جایگاه مهمی در مطالعه تعامل میان انسان و محیط دارد، مخالف روش‌هایی است که محیط یا افراد را به صورت موجودیت جداگانه بررسی می‌کند. از این رو این علم معتقد است، برای درک مشکلات محیطی باید به وابستگی ارتباط توجه کرد (Eklci, 2004: 16). در واقع محیط ظرف و انسان به صورت مظلوم مطرح می‌باشد. انسان‌ها به عنوان مظلوم در فضا در برخورد با محیط، رفتارهای مختلفی نشان می‌دهند؛ رفتارهایی که می‌توان آنها را بر اساس رویکردهای مختلف دسته‌بندی کرد. بر این اساس، در نوع و نحوه انجام رفتار دو عامل بسیار مهم، تأثیرگذار هستند: محیط (اطلاعاتی که از آن به دست آورده‌ایم) و فرد (با تمام ویژگی‌های خود). در عمل پایه و اساس رفتار ما، ویژگی‌های محیط و خصوصیات فردی به صورت توأم است؛ بنابراین رفتار ما برآیندی از نیازها، انگیزه‌ها، قابلیت محیط، ادراک، تصویر ذهنی و در نهایت معنی است که از

محیط برای خود ساخته ایم (تصویر ۱). از این رو واضح است که فعالیت‌های ما تحت تأثیر این عوامل (محیطی و فردی) می‌تواند اشکال مختلفی به خود بگیرد (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۲۲۹). رفتار محصول محیط و تعامل این دو با یکدیگر است. عوامل فیزیکی گوناگون از جمله سرو صدا، آب و هوا و فضاها محصور شده به طور مداوم، در انسان و حرکاتی که از وی سر می‌زند، تأثیر می‌گذارند. این حرکات و واکنش‌ها رفتار نامیده می‌شوند (آلتمن، ۱۳۸۲: ۱۱). آنچه در بررسی تعریف رفتار مهم می‌باشد، شامل عوامل فیزیکی (در فضا وجود دارد) و غیرفیزیکی (در خصوصیات افراد وجود دارد) است. در این راستا عوامل فیزیکی با بررسی مفهوم و نظریات فضای عمومی و عوامل انسانی با بررسی نظریات رفتار و الگوهای رفتاری به دست می‌آیند؛ بنابراین باید رفتار را شناخت تا بتوان به عوامل محیطی فردی مؤثر در رفتار دست یافت.

۳،۱،۳. انواع رفتار در محیط

الف- رفتار فردی

رفتارهای فردی شامل آن دسته از رفتارهایی هستند که به تنهایی انجام می‌شوند. نکته مهم در مورد این رفتارها این است که این رفتارها به صورت فردی انجام می‌شوند، که ممکن است در خلوت و یا در جمع بروز پیدا کنند. به عبارت بهتر حتی می‌توان در میان جمع، رفتاری فردی انجام داد.

ب- رفتار اجتماعی

رفتار اجتماعی، رفتاری است که مستلزم ارتباط بین دو یا چند نفر است، یعنی با وجود حداقل دو نفر انجام‌پذیر می‌باشد؛ مانند گفتگو کردن، بازی‌های گروهی و... این نوع رفتارها نه تنها با فعالیت دو یا چند نفر انجام می‌شوند، بلکه در آنها افراد تحت تأثیر یکدیگر نیز قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۲۳۴).

ج- رفتار فضایی

رفتار فضایی شامل رفتارهایی هستند که در مکان و متأثر از محیط پیرامون انجام می‌شوند. در واقع، در بررسی رفتارهای فضایی نه تنها رفتار بین انسان‌ها و رفتار بین انسان و محیط، بلکه تأثیرات متقابل انسان و محیط نیز مورد نظر قرار می‌گیرد. چگونگی استفاده ما از محیط فیزیکی اطرافمان در برقراری روابط اجتماعی در حوزه بررسی رفتار اجتماعی انسان در پیوند با محیط فیزیکی مورد بررسی قرار می‌گیرد (Wei et al, 2009: 1).

د- رفتار غیر فضایی

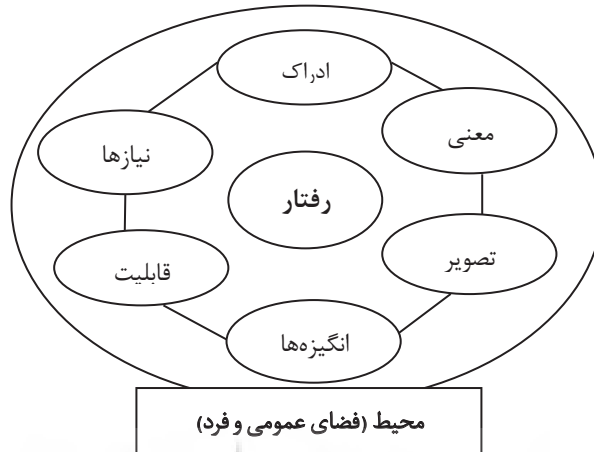
آن دسته از رفتارهایی هستند که در ارتباط بین انسان‌ها به وجود می‌آیند و فارغ از بعد مکانی و شرایط پیرامون مورد بررسی قرار می‌گیرند (پاکزاد، ۱۳۹۱: ۲۵۳).

۳،۱،۴. پارک‌های شهری

الف) پارک به عنوان یک فضای عمومی: بی‌تردید پارک‌های شهری را باید در زمره اساسی‌ترین عوامل پایداری حیات طبیعی و انسانی در شهرنشینی امروز به شمار آورد که اگر به صورت صحیحی برنامه‌ریزی شوند، در سالم‌سازی جسم و روح انسان تأثیرات مطلوبی خواهند داشت. پارک‌های شهری به عنوان یکی از مهمترین فضاهای عمومی - خدماتی شهر نقش زیادی در ارتقای شرایط اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و زیست‌محیطی نواحی

جدول ۳- اندازه فعالیت‌ها در فضاهای مساعد و نامساعد شهری. منبع: (Gehl, 1987)

نوع فعالیت	شرایط نامساعد	شرایط مساعد
فعالیت‌های ضروری	●	●
فعالیت‌های انتخابی	•	●
فعالیت‌های اجتماعی	•	●

تصویر ۱- عوامل تشکیل دهنده رفتار فرد در محیط - منبع: نگارندگان

بسیار متفاوت باشد. بی‌روحي و ملالت فضا، اغلب به علت کمبود انواع الگوهای ثابت رفتاری در محیط است. فضاهای سنتی در مقایسه با فضاهای مدرن کمتر با این نقیصه روبرو بوده‌اند (امین زاده و افشار، ۱۳۸۲: ۴۷). به عبارتی اگر در یک بستر رفتاری مشخص، در زمان‌های مختلف الگوهای رفتاری دائمی و متفاوتی بروز نمایند، آن محیط به مانند قرارگاهی رفتاری عمل می‌کند (Lang, 1987: 128). روابط اجتماعی و معاشرت عمومی مردم در قرارگاه‌های رفتاری عمومی صورت می‌گیرد. آنان جذب قرارگاهی می‌شوند که توانایی و میل به سازگاری با الگوهای ثابت رفتاری که در آنجا روی می‌دهد را داشته باشند. نکته مهم در نیاز به ایجاد هماهنگی، قابلیت انطباق و سازگاری بین یک الگوی رفتاری با محیط فیزیکی آن است که رفتار در آن به وقوع می‌پیوندد. این ویژگی سبب می‌شود تا برخی مکان‌ها در ارتباط با برخی الگوهای رفتاری مناسب‌تر بوده و دارای قابلیت بیشتری باشند.

۳،۲ چارچوب مفهومی پژوهش

۳،۲،۱ مؤلفه‌های کیفیت محیطی

در مورد کیفیت تعامل انسان با محیط، سه نظریه روان‌شناختی مطرح شده که شامل نظریه «تعیین‌کنندگی محیطی»، نظریه «امکان‌دهندگی محیطی» و نظریه «احتمال‌دهندگی محیطی» می‌باشند (پورجعفر و همکاران، ۱۳۸۸: ۷۰). دیدگاه تعیین‌کنندگی محیطی بر آن است که تغییر در ماهیت محیط‌های جغرافیایی، اجتماعی، فرهنگی و محیط ساخته شده طبیعی یا مصنوع می‌تواند به تغییر در ادراک و رفتار انسانی منجر شود و انسان تسلیم شرایط محیطی است. در حالی که نظریه امکان‌دهندگی محیطی بر آن است که محیط مجموعه‌ای از قابلیت‌های بالقوه برای برخی رفتارها را فراهم می‌سازد و انسان در مقابل محیط صددرصد تسلیم نیست و از انتخاب نسبی برخوردار است. البته قابلیت

شهری دارند. این فضاها به موازات رشد و متراکم شدن نواحی شهری در جوامع مختلف مورد توجه قرار گرفته‌اند و راهبردهای گوناگونی برای مکان‌یابی و توزیع مناسب آنها در محیط‌های شهری ابداع و به کار گرفته شده است (قربانی، ۱۳۸۶: ۵۴).
ب) پارک یک «قرارگاه رفتاری»: پارک یک قرارگاه رفتاری است زیرا در فواصل زمانی مشخص الگوهای ثابت رفتاری در آن مشاهده می‌شود. قرارگاه رفتاری و یا یک «مکان - رفتار» عنصری تحلیل‌کننده برای تحلیل محیط است که برای تشریح کارکردهای اصلی فضاهای معماری و طراحی شهری به کار گرفته می‌شود. این مفهوم، برای اولین بار به وسیله راجر بارکر و همکارانش برای تجزیه و تحلیل محیط اجتماعی، روان‌شناختی کالبدی کودکان ابداع شد. عناصر تشکیل دهنده یک قرارگاه رفتاری به گفته بارکر عبارت است از: ۱) فعالیت‌های مستمر و پایدار در یک مکان و یا الگوی پایدار یک رفتار، ۲) قلمرو و یا آرایش سه بعدی محیط یک مکان - رفتار، ۳) ساختار محیط یک مکان - رفتار که حاصل هم‌زیستی بین دو عنصر نخست و دوم است و ۴) وجود یک دوره زمانی.

یک قرارگاه رفتاری یک واحد کوچک اجتماعی است که از تلفیق پایدار یک فعالیت و یک مکان به گونه‌ای حاصل می‌آید تا در فرآیندی منظم بتواند عملکردهای ضروری آن محیط رفتاری را برآورده سازد. بارکر معتقد است یک قرارگاه رفتاری به مجموعه ثابتی از فعالیت و مکان گفته می‌شود که یک فعالیت تکراری یا یک الگوی ثابت رفتاری در آن اتفاق بیفتد، طرحی خاص از محیط را دارا باشد و ارتباط مناسبی بین فعالیت تکراری و محیط برقرار نماید که در یک دوره زمانی معین انجام گیرد. یک قرارگاه رفتاری مانند پارک، شخص را قادر می‌سازد تا به مجموعه‌ای از علایق خود دست یابد. این علایق برای افراد گوناگون می‌تواند

محیط الزاماً به رفتاری خاص منجر نمی‌شود، اما اگر قابلیت در محیط وجود نداشته باشد، قطعاً رفتار محقق نمی‌شود. در این نظریه، محیط امکان و یا محدودیت فراهم می‌سازد و رفتار بر اساس مسائل فرهنگی شکل می‌گیرد (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۷). اما از دیدگاه احتمال‌دهندگی محیطی، محیط تنها قادر است زمینه و احتمال رویداد رفتاری یا ادراکی خاصی را فراهم نماید و قادر به تعیین قطعی رفتار نیست و بنابراین انسان در انتخاب شرایط محیطی آزاد است. در این نظریه، محیط به دلایل شرایط کالبدی خاص احتمال بروز برخی رفتارها را افزایش می‌دهد، به عبارت دیگر محیط شرایطی ایجاد می‌کند که احتمال بروز برخی رفتارها را نسبت به برخی دیگر افزایش می‌دهد. در اینجا بحث گوناگونی و حق انتخاب پیش می‌آید (عباس زادگان، ۱۳۸۴: ۸۱).

گلکار (۱۳۸۰: ۳۸) معتقد است که کیفیت طراحی شهری را می‌توان به عنوان برآیند سه نیرو (مؤلفه) کیفیت عملکردی، کیفیت تجربی - زیباشناختی و کیفیت زیست محیطی شهرها در نظر گرفت. مؤلفه «عملکردی» از یک سو در برگیرنده تأمین حرکت و دسترسی سهل و مناسب پیاده‌ها و سواره‌ها به مراکز جاذب شهری است و از سوی دیگر، در برگیرنده عملکردهای دیگری همچون تفریح غیرفعال، تماشای مردم و مراسم گوناگون نیز بوده تا ضامن سرزندگی و غنای تجربه فضایی شهر گردند. مؤلفه «تجربی - زیباشناختی» با دریافت‌های ادراکی، شناختی و ترجیحات محیطی افراد در قبال فضاهای شهری سروکار دارد. و در نهایت، مؤلفه «زیست محیطی» در بعد خُرد آن در برگیرنده مقولاتی همچون تنظیم اقلیم خُرد فضاهای شهری است و در بعد کلان دغدغه پایداری زیست محیطی شهری را دارد.

۲.۲.۳. ارتباط بین کیفیت محیطی و الگوهای رفتاری

از الگوهای گوناگونی برای بررسی محیط و رفتار انسان‌ها استفاده شده است. الگوی رفتاری، انسان را موجودی رفتار محور قلمداد نموده است. این رویکرد کنشگرانه بر وابستگی‌های محیطی به مثابه عوامل تعیین کننده رفتار تأکید کرده و تلاش می‌کند آنها را شناسایی و در طراحی لحاظ کند. در الگوی بوم‌شناختی، رفتار و محیط چنان در هم تنیده شده که تفکیک آنها دشوار است. رفتار در بستر محیط تعریف‌پذیر است. طبق این رویکرد، محیط ادامه هستی و شخصیت افراد به شمار می‌رود. در واقع افراد عامل تغییر محیط هستند و نه پذیرنده صرف تأثیرات محیطی (خطیبی، ۱۳۹۲: ۶۷). این رویکرد رابطه انسان را با محیط خود پویا و دائم در حال تغییر می‌داند. طبق این رویکرد، رابطه انسان با محیط در سطوح گوناگون برقرار می‌شود، زیرا تأکید بیش از حد بر یک سطح، فرد را از یک کیفیت نظام‌مند رابطه رفتار و محیط غافل می‌کند. این رویکرد قابلیت پیوند دادن رویکرد مکان محور طراح را با رویکرد فرآیند محور پژوهشگر دارد (آلمن، ۱۳۸۲: ۹۷). الگوهای رفتاری ناشی از فرهنگ، اعتقادات، عادات، محیط زندگی، قوانین حاکم بر جامعه و خصوصیات فردی است و هر کدام از این شاخصه‌ها به تنهایی یا به همراه سایر عوامل، رفتارهای متفاوت افراد را توجیه می‌کند. در هر حال الگوهای متفاوت رفتاری، محیط‌های خاص خود را برای بروز یا کنترل احتیاج دارند.

در محیط‌های شهری مختلف، افراد و گروه‌های متجانس شهروندان بنا به هدفی که دارند، رفتارهای گوناگونی را از خود بروز می‌دهند. بنا به نظر چین و بریل، فعالیت هر فرد در فضا تابع الگوی فضایی سیستم فعالیت اوست. سیستم فعالیت در واقع جاری شدن فعالیت در طی زمانی خاص برای رسیدن به هدفی خاص است. در سیستم فعالیت، فرد واحدی از رفتار را از خود بروز می‌دهد که اصطلاحاً به عنوان یک اپیسود در مکان خاص شناخته می‌شود. بر این اساس دیوید هاویلانه اصطلاح « فضای فعالیت» را مطرح می‌سازد و همان‌طور که پیش‌تر اشاره شد، راجر بارکر اصطلاح « قرارگاه رفتاری» را معرفی می‌کند. بارکر الگوهای رفتاری را به شکلی مرتبط با مکان کالبدی همان رفتار توضیح می‌دهد. بارکر از طریق مشاهده رفتار مردم در خارج از آزمایشگاه و در محیط واقعی شهر، قرارگاه‌های رفتاری محیط مصنوع از یک ساختمان گرفته تا یک شهر را علاوه بر اهداف زیبایی‌شناسانه، به منظور تأمین محیط رفتاری افراد ذی‌نفع در محیط (فضای فعالیت یا قرارگاه رفتاری) مورد توجه قرار می‌دهد. بر اساس نظریه بارکر، قرارگاه رفتاری به فضایی اطلاق می‌شود که با دو مجموعه عناصر ارتباط دارد: عناصر روان‌شناسی و عناصر غیر روان‌شناسی. عناصر روان‌شناسی از نظریه به شکل خاصی از رفتار اشاره می‌کند و عناصر غیر روان‌شناسی شامل اشیای مادی است که بروز رفتارهای خاصی را تسهیل می‌کند. مشاهده شده که احتمال بروز رفتاری خاص در یک قرارگاه رفتاری مشخص بیش از احتمال بروز رفتاری دیگر است. چنین احتمال رفتاری به طور مستقیم به درک ما از هویت مکان ارتباط پیدا می‌کند (عباس زادگان، ۱۳۸۶). از طرفی بارکر چنین بیان می‌دارد: "قرارگاه رفتاری دارای دو دسته ویژگی ضروری ساختاری و پویاست. در بخش ساختاری، یک قرارگاه رفتاری شامل یک یا چند الگوی جاری رفتار و محیط و محیطی احاطه کننده و ارتباط هم‌ساختی با رفتار دارد و در بخش پویا اجزای محیط - رفتار یک قرارگاه که هم‌ساخت‌ها نامیده می‌شوند، در میان یکدیگر دارای یک درجه وابستگی هستند که این درجه وابستگی از درجه وابستگی آنها با هم‌ساخت‌های قرارگاه‌های رفتاری دیگر بیشتر است" و سپس به بیان هفت شاخص از این تعریف می‌پردازد: الگوی جاری رفتار، الگوی جاری رفتار و محیط، محیط بر الگوی رفتار احاطه دارد، محیط با الگوی رفتار رابطه هم‌ساختی دارد، اجزای رفتار - محیط هم‌ساخت‌ها نامیده می‌شوند، هم‌ساخت‌های یک قرارگاه رفتاری معین درجه وابستگی تعیین شده‌ای دارند و هم‌ساخت‌های یک قرارگاه رفتاری معین، نسبت به بخش‌های سایر قرارگاه‌های رفتاری، میزان وابستگی بیشتری با خودشان دارند (Barker, 1968: 94). محیط و رفتار و رابطه هم‌ساختی آنها به عنوان مهمترین جزء قرارگاه رفتاری و به تبع آن مهمترین جزء محیط ساخته شده چه در بررسی محیط‌های ساخته شده از منظر رفتاری و چه طراحی محیط با رویکرد رفتاری بسیار دارای اهمیت است. با بررسی منابع متعددی که به بررسی محیط‌های ساخته شده با رویکردهای مختلف، از انسان‌شناسانه تا فرهنگی و بومی پرداخته، مشخص می‌شود که توجه به هم‌ساخت‌ها و دیگر اجزای قرارگاه رفتاری در

طراحی با هر رویکردی بسیار مهم است. از این روست که بارکر با وجود تفاوت در رضایتمندی‌ها ابراز می‌دارد که یک قرارگاه رفتاری فرد را قادر می‌سازد به رضایتمندی برسد.

۳،۲،۳. شاخص‌های پیشنهادی محیطی - رفتاری در راستای موضوع پژوهش

بر اساس مطالعات انجام شده و تحقیقات گسترده نگارندگان از یک طرف و استناد به نظریات گوناگون صاحب‌نظران داخلی و خارجی از طرف دیگر و شرایط کنونی پارک‌های شهری، می‌توان شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مؤثر در ارتقای کیفیت محیطی پارک‌های شهری با تأکید بر نقش رفتار و سازماندهی الگوهای رفتاری در نمونه موردی را به صورت زیر ارائه داد:

الف) عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری

مجموعه فضایی در قالب کالبد و ساختار، بیشترین تأکید را به ارتباطات فیزیکی و حرکتی به صورت پیاده و سواره دارد، که در واقع این ارتباط فضایی هر یک از عملکردها را سازماندهی می‌کند، بنابراین دسترسی فیزیکی، شناسایی نقاط حرکتی و مکث، شناسایی لبه‌ها، تعیین نقاط و مکان‌های تجمع‌پذیر یا قرارگاه‌های رفتاری و... در کنار عملکرد هر یک از عناصر موجود در فضا می‌تواند کنش و واکنش رفتاری را مورد تأیید قرار دهد. بنابراین در پژوهش حاضر، این شاخص شامل دو زیرشاخص « ارتباطات و دسترسی‌ها» و «کیفیات عینی» می‌باشد.

ب) فعالیت

ساختار پارک‌های شهری در ارتباط با رفتار، باید در چارچوب فعالیت‌ها و عملکردها، مورد بررسی قرار گیرد. چرا که وجود یا عدم وجود فعالیت‌ها با توجه به عملکرد غالب یک محدوده می‌تواند باعث ایجاد فرصت یا ضعف در فضا شده و در پی آن رفتاری نامتناسب با فضا باعث شکل‌گیری فعالیت‌هایی نابجا شود. در این پژوهش، این شاخص شامل دو زیرشاخص «تنوع فعالیت‌ها» و «تقویت قرارگاه‌های رفتاری - فعالیتی» می‌باشد.

ج) تعاملات اجتماعی در فضا

در بررسی کیفیت محیطی پارک‌های شهری در شاخص تعاملات اجتماعی در فضا، تأکید بر پاسخدهی به ارزش‌های اجتماعی می‌باشد. در این ارتباط می‌بایست به شناسایی گروه‌های اجتماعی و ابعاد اجتماعی مورد نیاز پرداخته شده و سطح امنیت مدنظر قرار داده شود. در تحقیق حاضر، این شاخص شامل دو زیرشاخص «سطح امنیت و ارتباطات اجتماعی» و «پیشگیری از رفتارهای ناهنجار» می‌باشد.

د) زیست بوم

فضای سبز پارک‌ها در میان فضاهای سبز شهری به عنوان جزء ضروری و لاینفک پیکره یگانه شهرها بوده و در متابولیسم آنها نقش اساسی را دارا می‌باشند که کمبود آنها می‌تواند اختلالات جدی در حیات شهرها و به خصوص پارک‌های شهری به وجود آورد. این شاخص شامل دو زیرشاخص «مدیریت پسماند و زباله‌ها» و «ویژگی‌های زمینه‌گرایی و اکولوژیکی» می‌باشد.

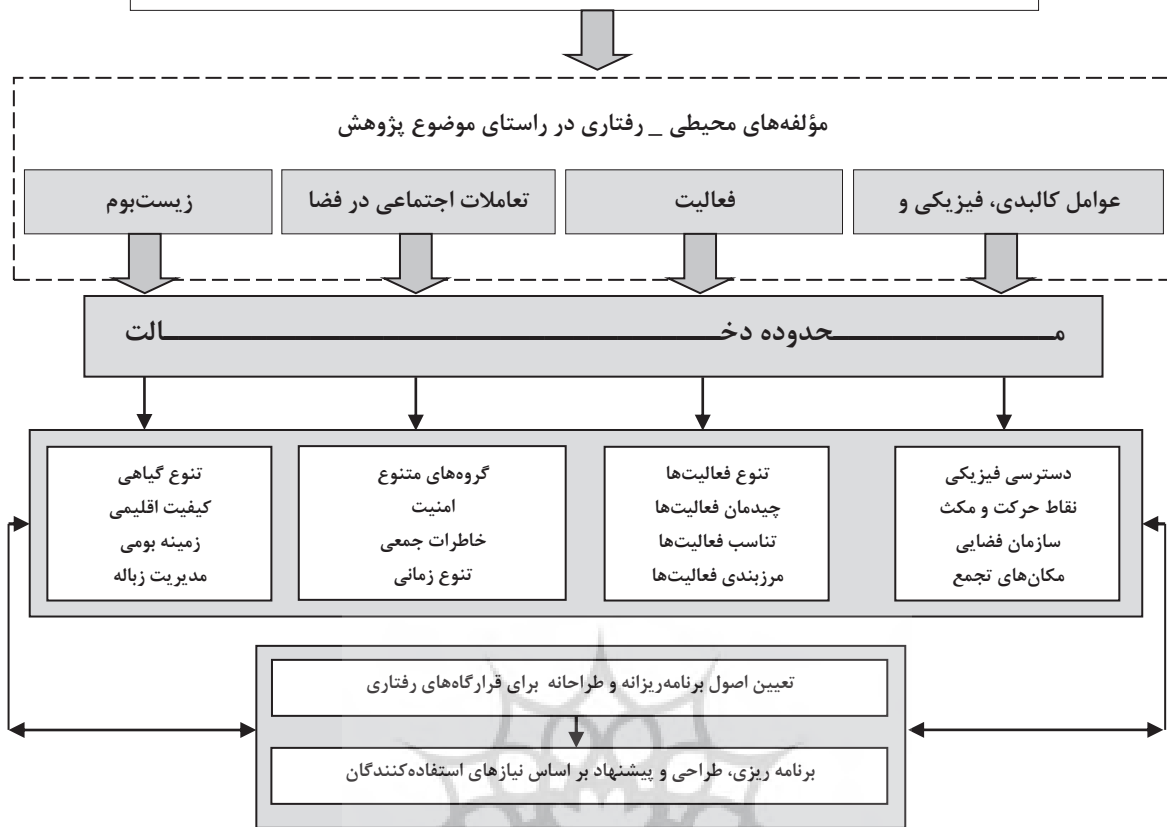
در بررسی عوامل مؤثر بر رفتار مردم در حوزه فضای عمومی و پارک‌های شهری می‌توان گفت که در واقع ارتباط بین عوامل

محیطی و رفتاری در شکل‌گیری الگوهای رفتاری، شامل برهم‌کنش عوامل مورد اشاره در بالاست که در چارچوب شاخص‌های رفتاری در محیط قرار دارند. در صورت انطباق این شاخص‌ها می‌توان کیفیت محیطی مورد مطالعه را ارتقا و احترام به فضا را افزایش داد تا الگوهای رفتاری مثبت تقویت شود و سطح کارایی فضا نیز افزایش یابد. در این راستا با بررسی مفاهیم و نتایج حاصل از مبانی نظری در ارتباط با موضوع مورد مطالعه، پژوهش به سمت تعیین یک چارچوب نظری منسجم هدایت می‌شود. بنابراین این چارچوب، بر مبنای شاخص‌های عوامل کالبدی - فیزیکی و ساختاری، فعالیت، تعاملات اجتماعی در فضا و زیست بوم دسته‌بندی شده و می‌توان دلایل انجام رفتارهای مطلوب و نامطلوب در فضا را بررسی نمود. چارچوب مفهومی به صورت گویا در تصویر (۲) قابل مشاهده است.

۰۴ روش تحقیق

پژوهش حاضر که در قالب یک مطالعه موردی انجام می‌شود، یک تحقیق میدانی با رویکرد توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش برای تدوین چارچوب نظری ابتدا از روش اسنادی استفاده شده است. به این صورت که با مراجعه به کتاب‌ها، نشریه‌ها و سایت‌های مربوطه به وسیله یادداشت برداری و فیش برداری، اطلاعات مورد نظر برای بیان ادبیات موضوع و مفاهیم مورد نظر و همچنین دیدگاه‌ها و رویکردهای مرتبط با سؤال پژوهش گردآوری شده است و سپس با استفاده از روش‌های توصیفی و تحلیلی اقدام به تهیه و تدوین چارچوب مفهومی پژوهش به منظور ارائه پیشنهادها و نتیجه‌گیری نهایی شده است. در بخش اصلی این پژوهش یعنی مطالعه موردی از روش پیمایشی استفاده شده. ابزار گردآوری اطلاعات در این روش، پرسشنامه و همچنین تهیه نقشه‌های رفتاری و مشاهدات میدانی بوده است. با استفاده از مطالب و اطلاعات گردآوری شده در بخش مبانی نظری، متغیرهای مورد بررسی مشخص شده و سپس برای سنجش هر یک از متغیرها، تعدادی گویه و سؤال تدوین شده است که مجموع گویه‌ها و سئوال‌ات تکمیلی، ساختار پرسشنامه را تشکیل می‌دهند. در تدوین سئوال‌ات پرسشنامه تلاش شد که سئوال‌ات در راستای شاخص‌های به دست آمده در چارچوب مفهومی پژوهش به عنوان ارزیابی تأثیر مؤلفه‌ها و شاخص‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری طراحی شود و از این طریق شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مدنظر پژوهش در قالب سئوال‌ات ملموس و بدون ابهام، از استفاده‌کنندگان از پارک پرسیده شود و سپس مورد تحلیل قرار گیرد. به عنوان نمونه در مبحث عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری اقدام به طرح پرسش‌هایی در رابطه با زیرشاخص ارتباطات و دسترسی‌ها گردید؛ به عنوان مثال رضایتمندی استفاده‌کنندگان از کف پوش‌های پارک به منظور افزایش ایمنی. تعداد پرسشنامه در این پژوهش (بر اساس حجم نمونه و فرمول کوکران) ۱۰۰ عدد بوده که در تابستان طی سه روز و در ساعت‌های ۱۰ صبح تا ۱ بعدازظهر و ۵ عصر تا ۹ شب بین استفاده‌کنندگان از پارک توزیع شده است. نحوه پاسخگویی به سئوال‌ات،

ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری

تصویر ۲- چارچوب مفهومی پژوهش - منبع: نگارندگان

هدف از انجام این آزمون این است که مشخص شود آیا داده‌ها از وضعیت نرمال برخوردارند یا نه؟ نتایج این آزمون در جدول (۴) ارائه شده است. با توجه به نتایج، می‌توان اظهار نمود که همه متغیرها نرمال هستند؛ زیرا سطح معنی‌داری کلیه مقادیر Z در هر یک، بزرگتر از 0.05 می‌باشد ($P > 0.05$). بنابراین نتیجه گرفته می‌شود که می‌توان از آزمون‌های پارامتریک برای تحلیل سؤال اصلی و فرضیه‌های پژوهش استفاده کرد که نشان از معتبر بودن پژوهش دارد.

۶. نمونه موردی

۶.۱ معرفی پارک مردم

پارک مردم با مساحت تقریبی ۱۳ هزار و ۹۶۵ متر مربع در غرب شهر همدان قرار دارد. بر اساس طرح‌های فرادست (طرح تفصیلی و جامع شهر) فعالیت‌های این پارک در قالب شهری و فراشهری می‌باشد. در اطراف این پارک عملکردها و کاربری‌های مختلفی چون تجاری، فرهنگی، آموزش عالی و درمانی وجود دارد که مهمترین عملکرد این محدوده فضای تفریحی گردشگری پارک مردم است که با توجه به موضوع مورد نظر در این پژوهش تأثیر فضای پارک مردم در شکل‌گیری رفتار مردم از منظر ارتقای کیفیت محیطی مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نقشه (۱) می‌توان موقعیت این پارک را در شهر همدان و در حوزه بلافضل مشاهده نمود.

مراجعه پرسشگران به پاسخگویان و به شیوه مصاحبه رودررو بوده است. در راستای اهداف تحقیق علاوه بر استفاده از اطلاعات به دست آمده از طریق تهیه و تحلیل پرسشنامه، همان‌طور که اشاره شد، اقدام به تهیه نقشه‌های رفتاری (BEHAVIOR MAPPING) و مشاهدات میدانی در بازه‌های زمانی مختلف به خصوص در ساعات اوج استفاده از پارک و از طریق تقسیم‌بندی فضای مورد مطالعه، به صورت پیمایشی و مشاهدات مستقیم شده است. همچنین فعالیت‌هایی که به طور معمول در بخش‌های مشخصی از فضای مورد مطالعه شکل می‌گرفت، مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت و با توجه به شاخص‌های بیان شده در چارچوب مفهومی پژوهش، فعالیت‌های مشاهده شده، در قالب فعالیت‌های مطلوب و نامطلوب دسته‌بندی گردید و سپس برای تجزیه و تحلیل این اطلاعات و تدقیق معیارهای مؤثر رفتار در فضا از آزمون‌های آماری پارامتریک استفاده به عمل آمد.

۵. اعتبار تحقیق

آزمون‌هایی را که بر طبیعی بودن توزیع متغیر در جامعه استوار هستند، آزمون‌های پارامتریک^۱ گویند. یکی از شروط استفاده از آزمون‌های پارامتریک، نرمال بودن توزیع داده‌هاست؛ بنابراین برای بررسی این پیش‌فرض با توجه به اینکه تعداد نمونه، کمتر از ۲۰۰ نفر است، از آزمون شاپیرو-ویلک^۲ استفاده شده است.

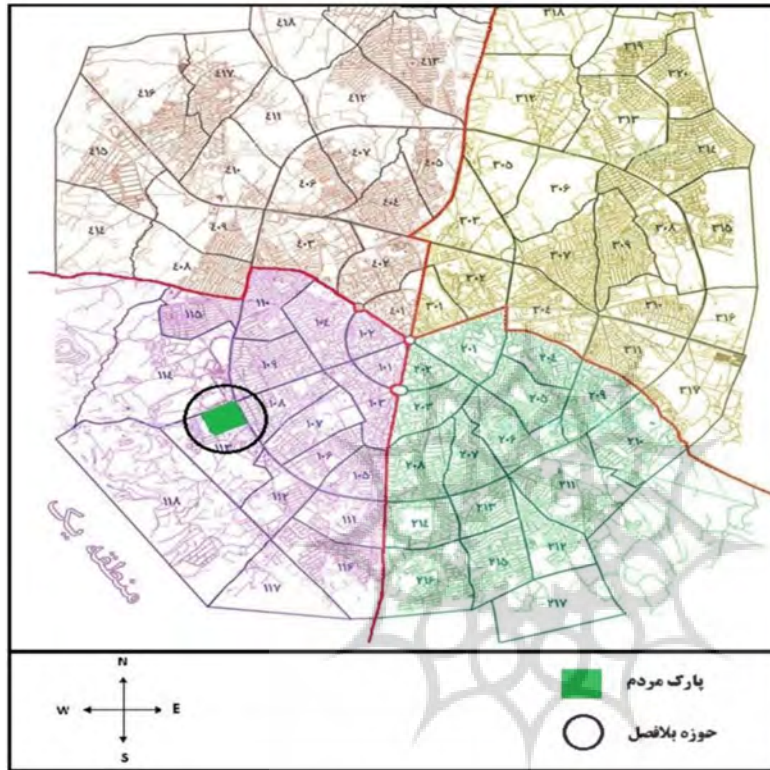
- 1 Parametric statistical tests
- 2 Shapiro-Wilk

جدول ۴- نتیجه آزمون شاپیرو ویلک برای نرمال بودن توزیع متغیرهای پژوهش

متغیرها	تعداد نمونه	مقدار Z	سطح معنی داری
کیفیت محیطی	۱۰۰	۰/۹۸۹	۰/۵۴۶
شاخص های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری	عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	۱۰۰	۰/۹۷۵
	فعالیت	۱۰۰	۰/۹۷۶
	تعاملات اجتماعی در فضا	۱۰۰	۰/۹۸۴
	زیست بوم	۱۰۰	۰/۹۷۹

منبع: نگارندگان

نقشه ۱- موقعیت پارک مردم در شهر همدان و تصاویر زنده از پارک - منبع: نگارندگان

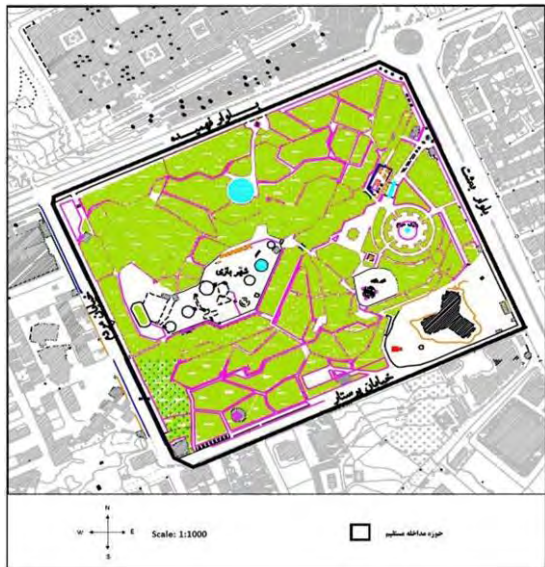
و نامطلوب اقدام به تهیه نقشه رفتاری برای فضای مورد مطالعه شد. گفتنی است که ملاک طبقه بندی فعالیت ها در این بخش از پژوهش، میزان رضایتمندی اقشار استفاده کننده از فضا از فعالیت های شکل گرفته در آن می باشد، که بر اساس پاسخ های ایشان به سئوالات پرسشنامه و همچنین مصاحبه های نگارندگان با افراد در پارک مردم همدان بوده است. برخی از بارزترین این فعالیت ها عبارتند از: نشستن مردم در گشایش فضایی یا آلاچیق ها، بازی کردن، پیاده روی، دوچرخه سواری، ورزش و نرمش، بازی کردن کودکان، غذا خوردن، اقامه نماز، کشیدن سیگار و قلیان، تکدی گری و... همچنین نوع فعالیت نیز که شامل فعالیت های ضروری، انتخابی و اجتماعی می باشد قابل تشخیص است تا میزان کیفیت محیط نیز از این طریق شناخته شود. این فعالیت ها و رفتارها در تمامی قسمت های پارک مشاهده شده و در نهایت نقشه الگوهای رفتاری که در زیر آمده، به صورت تصویری ارائه شده است.

پارک مردم در منطقه یک شهر همدان قرار داشته و از شمال به بلوار فهمیده، از غرب به خیابان مردم، از شرق به بلوار بعثت و از جنوب به خیابان پرستار محدود می شود. دسترسی به پارک از نقاط مختلف و همچنین دسترسی از پارک مردم به عملکردهای مجاور پارک از طریق مسیرهایی که در نقشه (۲) مشخص شده است، امکان پذیر می باشد:

- (۱) دسترسی از طریق خیابان مهدیه و میدان پژوهش،
- (۲) دسترسی از طریق بلوار بعثت، (۳) دسترسی از طریق خیابان پرستار، (۴) دسترسی از طریق خیابان مردم و (۵) دسترسی از طریق بلوار شهید فهمیده.

۶.۲. شناسایی قلمروها و الگوهای رفتاری و فعالیت های موجود در پارک مردم

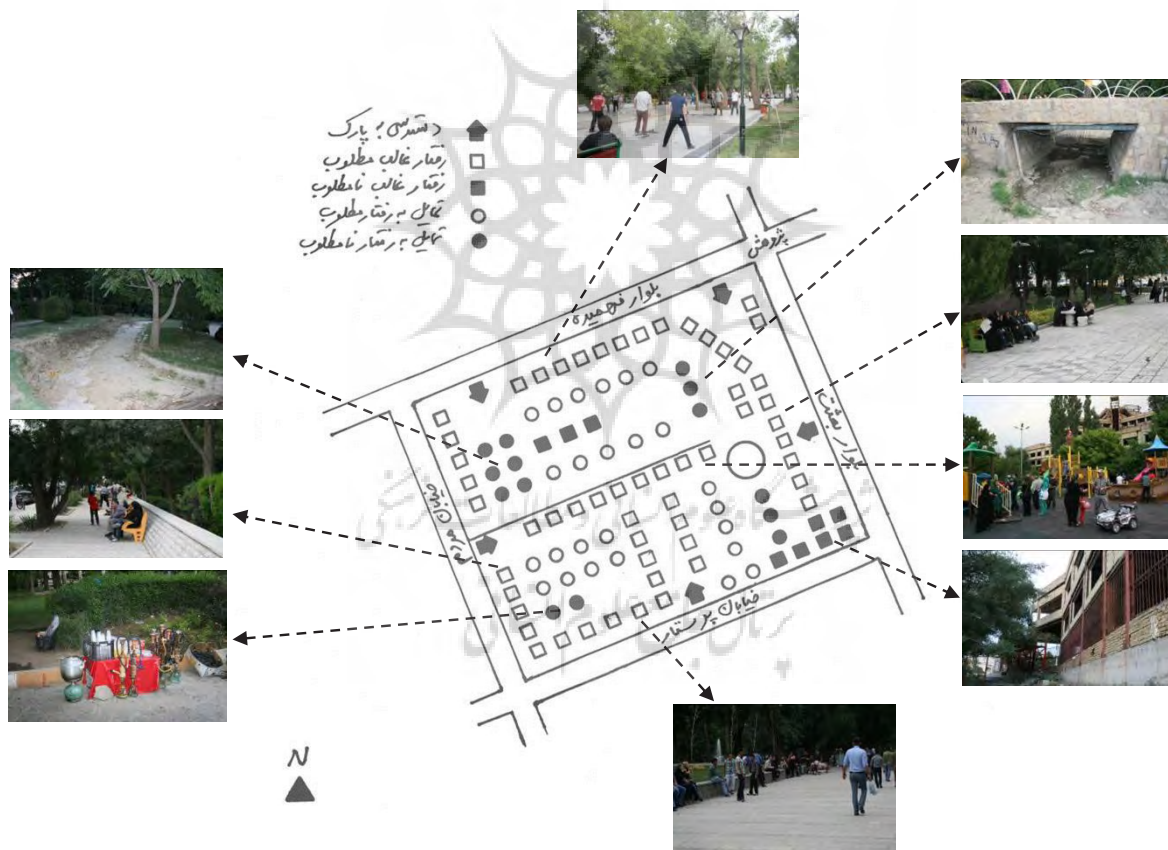
به منظور شناسایی رفتارها و تأثیرات متقابل فضا و رفتار، فعالیت های متنوعی که مردم در فضا در قسمت های مختلف پارک انجام می دهند، طبق مشاهدات برداشت شده است و سپس با دسته بندی این فعالیت ها در قالب فعالیت های مطلوب

نقشه ۳- حوزه مداخله مستقیم - منبع: طرح تفصیلی همدان- ۱۳۸۵، نگارندگان

نقشه ۲- مسیرهای دسترسی به پارک مردم - منبع: طرح تفصیلی همدان- ۱۳۸۵

نقشه ۴- نقشه قلمروها و الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان- منبع: نگارندگان

سئوالات و فرضیه‌های پژوهش، پرداخته شده است. در طراحی سئوالات پرسشنامه سعی شده که سئوالات در چهار بخش به دست آمده در چارچوب مفهومی قرار بگیرند و بدین منظور از مجموع ۳۷ سؤال مطرح شده در پرسشنامه، تعداد هشت سؤال در زمینه عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری از قبیل میزان دسترسی به کاربری‌های مورد نیاز در پیرامون پارک، میزان

۷. یافته‌های پژوهش
در این قسمت از پژوهش با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و آمار استنباطی مناسب، داده‌های جمع‌آوری شده مورد تحلیل قرار می‌گیرند. برای این منظور با استفاده از دسته‌بندی افرادی که به پرسشنامه پاسخ داده‌اند، بر اساس اطلاعات جمعیت شناختی از قبیل جنسیت، سن، میزان تحصیلات و ... به تحلیل

رضایت از کف پوش ها، مسیرهای پیاده، دوچرخه و... مطرح شد. همچنین تعداد هشت سؤال در زمینه فعالیت های موجود در پارک از جمله بازی کودکان، نرمش و ورزش، فعالیت های بانوان و... مورد پرسش قرار گرفت. تعداد هشت سؤال در مورد میزان رضایت افراد از ویژگی های مرتبط با زیست بوم فضای مورد مطالعه همچون عنصر آب، وضعیت آلاچیق ها، پاکیزگی و نظافت پارک و آلودگی های صوتی و ۱۳ سؤال نیز در زمینه ساختار و چگونگی تعاملات اجتماعی در پارک مردم طراحی شده است. در نهایت با استفاده از نرم افزار SPSS داده های کیفی تبدیل به آمار کمی شده است که در زیر به آنها اشاره می شود.

۷.۱. تحلیل یافته ها

• **فرضیه نخست:** به نظر می رسد که ابعاد کیفیت محیطی در ارتقای الگوهای رفتاری در پارک های شهری مؤثر است. با توجه به اطلاعات جدول (۵) و نتایج به دست آمده از پرسشنامه، تعداد پنج نفر (پنج درصد) از نمونه مورد مطالعه، میزان کیفیت محیطی پارک مردم همدان را خیلی کم، ۱۱ نفر (۱۱ درصد) کم، ۳۰ نفر (۳۰ درصد) متوسط، ۳۱ نفر (۳۱ درصد) زیاد و ۲۳ نفر (۲۳ درصد) خیلی زیاد بیان کرده اند. نتایج آزمون T، میانگین کیفیت محیطی را ۳/۶۶ نشان می دهد که بزرگتر از میانگین آماری "۳" است و این تفاوت در سطح یک درصد معنی دار شد. بنابراین با ۹۹ درصد اطمینان نتیجه می گیریم که میزان تأثیر شاخص های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در نمونه مورد مطالعه بالاتر از حد متوسط است. علاوه بر جدول (۵) که به توصیف شاخص های

کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در نمونه مورد مطالعه می پردازد، نتایج آزمون فریدمن در جدول (۶) نیز نشان می دهد که تعاملات اجتماعی در فضا به بالاترین میانگین رتبه دارای بیشترین تأثیر از بین شاخص های دیگر بر کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در پارک های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه است و شاخص زیست بوم با کمترین میانگین رتبه دارای کمترین تأثیر از بین شاخص های دیگر بر کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در پارک های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه است.

بنابراین میزان تأثیر شاخص های مؤثر در کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در پارک های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه به ترتیب اولویت به صورت زیر است:

۱- تعاملات اجتماعی در فضا، ۲- عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری، ۳- فعالیت و ۴- زیست بوم.

• **فرضیه دوم:** بین میزان تأثیر شاخص های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری به لحاظ متغیرهای جمعیت شناختی (جنس، سن و میزان تحصیلات) تفاوت وجود دارد.

نتایج آزمون T برای گروه های مستقل در جدول (۷) نشان داد که بین نظر زنان و مردان در مورد میزان تأثیر شاخص های عوامل کالبدی - فیزیکی و ساختاری، فعالیت و زیست بوم بر مؤثر بودن هر یک از این شاخص ها بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه تفاوت معنی داری وجود ندارد، زیرا ($P > 0.05$).

جدول ۵- توصیف میزان شاخص های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان

گزینه	شاخص های مورد مطالعه									
	خیلی کم		کم		متوسط		زیاد		خیلی زیاد	
	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	۴	۴	۹	۹	۲۶	۲۶	۳۵	۳۵	۲۶	۲۶
فعالیت	۷	۷	۱۰	۱۰	۳۰	۳۰	۳۱	۳۱	۲۲	۲۲
تعاملات اجتماعی در فضا	۴	۴	۱۲	۱۲	۳۱	۳۱	۳۱	۳۱	۲۲	۲۲
زیست بوم	۳	۳	۱۳	۱۳	۳۲	۳۲	۲۹	۲۹	۲۳	۲۳
کیفیت محیطی (میانگین)	۵	۵	۱۱	۱۱	۳۰	۳۰	۳۱	۳۱	۲۳	۲۳
$3/66 = \text{میانگین}$ $T = 22/92$ آماره $sig = 0/000$ سطح معنی داری $df = 99$ درجه آزادی										

منبع: مطالعات میدانی و پرسشنامه ای نگارندگان

جدول ۶- اولویت بندی شاخص های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان با آزمون فریدمن

متغیرها	میانگین رتبه	اولویت	آماره خی دو	درجه آزادی	سطح معنی داری
تعاملات اجتماعی در فضا	۳/۰۷	۱	۴۴/۱۴	۳	۰/۰۰۰
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	۲/۷۴	۲			
فعالیت	۲/۱۱	۳			
زیست بوم	۲/۰۹	۴			

منبع: مطالعات میدانی و پرسشنامه ای نگارندگان

از طرفی نتایج نشان می‌دهد که در مورد میزان تأثیر شاخص تعاملات اجتماعی در فضا، بین نظر مردان و زنان تفاوت وجود دارد و مردان نسبت به زنان، میزان تأثیر این شاخص را بر کیفیت بخشی محیطی از منظر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری از نظر نمونه موردی بیشتر از تأثیر سایر شاخص‌ها می‌دانند.

نتایج آزمون تحلیل واریانس یک طرفه در جدول (۸) نشان داد که بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه به لحاظ سن و میزان تحصیلات تفاوت معنی‌داری وجود ندارد، زیرا ($P > / 0.05$). بنابراین، نمونه مورد مطالعه در گروه‌های سنی مختلف و با تحصیلات مختلف در مورد میزان تأثیر شاخص‌های بیان شده بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری مشابه است.

۷.۲. ارتباط بین شاخص‌ها

ارتباط بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک مورد مطالعه و مسئله اصلی پژوهش، بر اساس نتایج به دست آمده از پرسشنامه و آزمون‌های آماری (آزمون همبستگی اسپیرمن) بیان می‌گردد. این آزمون رابطه بین متغیرها یا همان شاخص‌های مورد مطالعه را بررسی و تحلیل کرده و در نهایت به

نتایج مستند می‌رسد.

بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه رابطه معنی‌دار وجود دارد که این رابطه در جدول زیر بیان شده است. در این جدول r ضریب همبستگی اسپیرمن، sig سطح معنی‌داری، * به معنای در سطح پنج درصد معنی‌دار و ** به معنای در سطح یک درصد معنی‌دار است.

نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن در جدول (۹) نشان می‌دهد که بین شاخص‌های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری از نظر نمونه مورد مطالعه رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد، زیرا ($P < / 0.05$)؛ به عبارتی با افزایش کیفیت در شاخص‌های مورد اشاره، کیفیت محیطی پارک ارتقا می‌یابد و برعکس. همچنین بین شاخص عوامل کالبدی - فیزیکی و ساختاری با شاخص‌های فعالیت و تعاملات اجتماعی رابطه مثبت و معنی‌دار اما با شاخص زیست‌بوم رابطه‌ای وجود ندارد. به عبارتی با افزایش کیفیت در عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری، کیفیت شاخص‌های فعالیت و تعاملات اجتماعی در فضا از منظر الگوهای رفتاری ارتقا می‌یابد و برعکس. بین شاخص فعالیت با

جدول ۷- بررسی میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان به لحاظ جنسیت با استفاده از آزمون T

متغیر	جنس	میانگین	آماره T	درجه آزادی	سطح معنی‌داری
کیفیت محیطی	مرد	۳/۶۸	۰/۷۰۱	۹۸	۰/۴۸۵
	زن	۳/۶۴			
عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری	مرد	۳/۷۸	۱/۳۷۷	۹۸	۰/۱۷۲
	زن	۳/۶۶			
فعالیت	مرد	۳/۴۷	۰/۹۸۸	۹۸	۰/۳۲۵
	زن	۳/۵۶			
تعاملات اجتماعی در فضا	مرد	۳/۹۶	۲/۲۵	۹۸	۰/۰۲۶
	زن	۳/۷۶			
زیست‌بوم	مرد	۳/۵۱	۰/۷۹	۹۸	۰/۴۳۰
	زن	۳/۵۸			

منبع: مطالعات میدانی و پرسشنامه‌ای نگارندگان

جدول ۸- بررسی میزان تأثیر شاخص‌های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان به لحاظ سن، میزان تحصیلات و شغل با استفاده از آزمون تحلیل واریانس یکطرفه

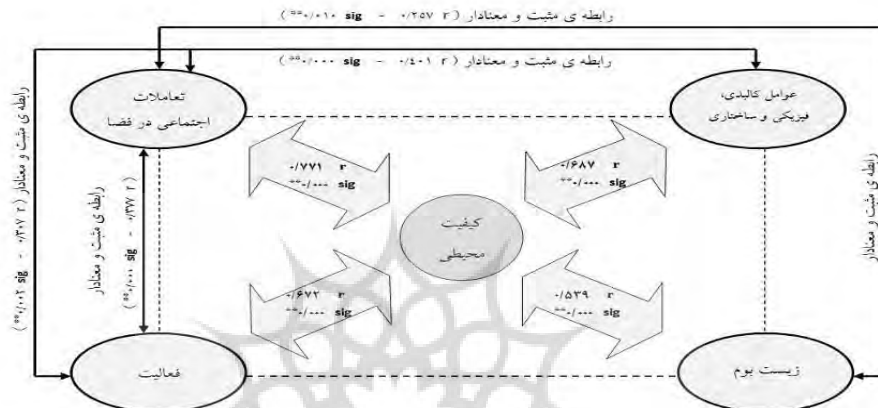
متغیر	آماره F	درجات آزادی	سطح معنی‌داری
کیفیت محیطی	۱/۱۱۵	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۳۵۴
	۱/۵۱۵	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۲۰۴
	۱/۴۰۰	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۲۴۰
	۲/۰۴۱	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۰۹۵
	۰/۶۱۱	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۶۵۶
کیفیت محیطی	۲/۳۱۰	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۰۶۳
	۱/۲۲۴	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۳۰۶
	۱/۵۵۲	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۱۹۴
	۲/۲۸۶	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۰۶۶
	۱/۸۳۶	$df_1 = 4$ و $df_2 = 95$	۰/۱۲۸

منبع: مطالعات میدانی و پرسشنامه‌ای نگارندگان

جدول ۹- نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن بین شاخص های مؤثر کیفیت محیطی بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان

رابطه‌ی متغیرها					
۵	۴	۳	۲	۱	کیفیت محیطی
				-	r
				-	sig
			-	۰/۶۸۷	r
			-	**۰/۰۰۰	sig
		-	۰/۳۰۷	۰/۶۷۲	r
		-	**۰/۰۰۲	**۰/۰۰۰	sig
	-	۰/۳۷۷	۰/۴۰۱	۰/۷۷۱	r
	-	**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰	**۰/۰۰۰	sig
-	۰/۲۵۷	۰/۰۹۰	۰/۱۳۲	۰/۵۳۹	r
-	**۰/۰۱۰	۰/۳۷۱	۰/۱۹۱	**۰/۰۰۰	sig
					عوامل کالبدی، فیزیکی و ساختاری
					فعالیت
					تعاملات اجتماعی در فضا
					زیست بوم
					شاخص های کیفیت محیطی مؤثر بر الگوهای رفتاری در پارک های شهری

منبع: مطالعات میدانی و پرسشنامه‌ای نگارندگان

تصویر ۳- نمودار گرافیکی نتایج آزمون همبستگی اسپیرمن - منبع: نگارندگان

کیفیت محیطی در پارک‌ها از نظر نمونه مورد مطالعه شناخته شود تا بر مبنای آن بتوان وضعیت‌های نامطلوب محیطی را از طریق سازماندهی الگوهای رفتاری کاربران بهبود بخشید. در برنامه‌ریزی برای ارتقا و بهبود سطح کیفیت محیطی فضاهای عمومی و در رأس آن پارک‌های شهری که محور اصلی پژوهش حاضر است، لازم است نیازها و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از فضا در نظر گرفته شود. با داشتن چنین دیدگاهی کیفیت بخشی به اینگونه فضاها به موضوعی صرفاً تک بُعدی و متکی بر شاخص‌های کمی محدود نمی‌شود و از سایر پتانسیل‌های کیفی برای ایجاد یک فضای عمومی پویا، سرزنده و اجتماعی توأم با رفتارهای مطلوب استفاده می‌شود. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر مؤلفه‌های آن بر قلمروها و الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری صرفاً مفهومی کمی و تکنیکی نبوده، بلکه با مفاهیم کیفی همچون کیفیت محیط کالبدی، تنوع فضای اجتماعی و تعاملات اجتماعی، فعالیت‌های اجتماعی، وابستگی‌های مکانی و کیفیت محیط زیست شهری یا زیست بوم نیز در ارتباط است. مؤلفه‌های اثرگذار بر کیفیت محیطی فضاهای عمومی از جمله پارک‌های شهری، رابطه دو سویه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان از این فضاها دارند. از سویی قرارگاه‌های رفتاری نسبت به الگوهای جاری رفتار یا محیط فیزیکی جبری تر هستند. در نتیجه سازگاری محیط و رفتار، بستگی به میزان شایستگی کاربران حاضر در فضا و ویژگی‌های اندام‌واره‌ای آنها دارد. تحلیل پارک‌های شهری به

شاخص تعاملات اجتماعی در فضا رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد، ولی با شاخص زیست بوم رابطه‌ای وجود ندارد. به عبارتی با افزایش کیفیت شاخص فعالیت، کیفیت تعاملات اجتماعی در فضا از منظر الگوهای رفتاری ارتقا می‌یابد و برعکس. بین شاخص تعاملات اجتماعی در فضا با شاخص زیست بوم رابطه مثبت و معنی‌دار وجود دارد. به عبارتی با افزایش کیفیت شاخص تعاملات اجتماعی در فضا، کیفیت شاخص زیست بوم از منظر الگوهای رفتاری ارتقا می‌یابد و برعکس.

۸. نتیجه‌گیری

رویکرد مورد مطالعه در این پژوهش و کاربست آن در قالب یک پارک شهری مانند پارک مردم همدان می‌تواند تا حدود زیادی به سایر نمونه‌های مشابه هم تعمیم داده شود. با نگاهی به شرایط محیطی پارک مردم می‌توان گفت که این پارک در مقیاس شهری و فراشهری می‌تواند به عنوان یک کانون اصلی تعاملات اجتماعی و رفتاری در کنار جنبه‌های تفریحی آن در شهر همدان تعریف شود. از این رو لزوم توجه به مسائل مرتبط با قلمروها و الگوهای رفتاری کاربران و منطبق کردن آنها از هر حیث با شاخص‌های کیفیت محیطی، امری ضروری به نظر می‌رسد. هدف از این پژوهش این است که با بررسی و تحلیل کیفیت محیطی پارک‌های شهری از یک طرف و الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان متعدد و متنوع این پارک‌ها از طرف دیگر، نقاط قوت و جنبه‌های بحرانی

عنوان قرارگاه‌های رفتاری، شناخت غنی‌تری را از رفتار انسان، نسبت به شهود تنها، به دست می‌دهد. چنین تحلیل‌هایی اطلاعاتی را نیز در مورد تفاوت‌های فردی و گروهی در الگوهای رفتاری فراهم می‌آورد که می‌تواند طراحان را از تصور قالبی که در مورد مردم و فعالیت‌هایی که آنها انجام می‌دهند، رها سازد. بنابراین برنامه‌ریزی و طراحی شهری به هیچ وجه نباید قصد رویارویی و برخورد مستقیم با الگوهای رفتاری حاضران در فضاهای عمومی و کاربران پارک‌های شهری و تغییر و یا اصلاح رفتارها را داشته باشد. بلکه باید سعی کند با استفاده از ابزار و وسایل موجود و به کارگیری تکنیک‌های مفید و مؤثر، فضای پارک‌های شهری را به گونه‌ای طراحی نماید که علاوه بر نگاه انسان مدارانه به آن، بستری لازم برای ارتقای کیفیت محیطی پارک‌ها در آینده را بر طبق مقتضیات زمان فراهم سازد.

مطالعات انجام شده بر روی پارک مردم همدان نشان می‌دهد، نه تنها اعمال تغییرات سلیقه‌ای به منظور رفع نارسایی‌های موجود در پارک و استفاده از فعالیت‌های غیرمرتبط با اهداف پارک، سبب به وجود آمدن ناسازگاری بین شاخص‌های مؤثر بر بهبود و ارتقای سطح کیفیت محیطی و الگوهای رفتاری حاضران در آن می‌گردد، بلکه هر قدر فضا نسبت به استفاده‌های مطلوب و عمومی قابلیت و جذابیت بیشتری داشته باشد، نسبت به استفاده‌های نامطلوب یا ناهنجار محدودتر می‌گردد. در پژوهش

حاضر، مطالعه کیفیت محیطی و تأثیر شاخص‌ها و مؤلفه‌های آن بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان انجام شد و با توجه به نیازهای استفاده‌کنندگان و نیز بررسی کمبودهای موجود به منظور تأمین نیاز آنها، پیشنهادهایی به منظور بهبود کمی و کیفی کلیه عملکردها در قالب چهار شاخص بیان شده در پژوهش و در نهایت ایده‌آل کردن پارک برای استفاده تمامی گروه‌های حاضر در آن ارائه می‌گردد. با ارائه این راهکارها می‌توان به نتایجی مانند ارتقای کیفیت محیط طبیعی، اجتماعی و فرهنگی پارک، دستیابی به پایداری نسبی در پارک با حضور فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی برآمده از الگوهای رفتاری کاربران و تبدیل پارک به محیطی پویا و فعال با نگرش عمیق به ارزش‌های آن و نیز تأمین نیازهای استفاده‌کنندگان دست یافت.

۹. پیشنهادها

با توجه به تحلیل و ارزیابی‌های انجام گرفته از طریق اطلاعات پرسشنامه و همچنین درک نارسایی‌های موجود در فضای مورد مطالعه از طریق تحلیل نقشه رفتاری به دست آمده، پیشنهادهای پژوهش را می‌توان در راستای رسیدن به اهداف مورد نظر و پاسخ به سؤال اصلی پژوهش، در دو سطح بیان نمود. این پیشنهادها در سطح نخست در قالب راهبردها و راهکارها و در سطح دوم شامل پیشنهادهای موضوعی - موضعی می‌باشد.

جدول ۱۰- پیشنهادها برای ارتقای کیفیت محیطی و تأثیر بهینه شاخص‌های کیفی محیط بر الگوهای رفتاری در پارک مردم همدان

احداث و بنا نمودن آلاچیق در قسمت‌هایی که پتانسیل نشستن را داشته ولی به دلیل اینکه محل مطمئنی برای نشستن، صرف غذا و... در محدوده‌های مشخص شده وجود ندارد فاقد این تجهیزات است.	پیشنهادها در قالب راهبردها و راهکارها
ایجاد گره‌های فعالیتی و اجتماعی در نقاطی که به دلیل ارتباطات کاربران با یکدیگر برتردد می‌باشد، به منظور سوق دادن استفاده‌کنندگان از پارک به سمت انجام فعالیت‌های مطلوب.	
کف‌سازی مناسب مسیرها برای افزایش سطح ایمنی در گشایش فضایی محوطه وسایل ورزشی و نرمشی و محوطه شهرسازی.	
ایجاد گشایش فضایی با مبلمان ورزشی در محدوده وسایل ورزشی و نرمشی در قسمت شرقی پارک.	
توجه به ویژگی‌های زمینه‌گرایی و اکولوژیکی فضای سبز در حاشیه محوطه شهرسازی، کاشت گیاهان با تأکید بر اقلیم، آب و هوا، توپوگرافی و هندسه مرکزگرا.	
تقویت دید در شب.	
ایجاد مسیرهای حرکتی و مکان‌های توقف برای تماس مستقیم استفاده‌کنندگان از پارک با محیط و حداکثر بهره‌وری و تجربه حسی از چشم‌اندازهای طبیعی موجود در پارک.	
بهبود وضعیت مبلمان پارکی و تجهیز فضاهای بسترساز رفتارهای نامطلوب در محدوده پارک.	
استفاده از صندلی‌های متحرک به منظور طراحی متناسب با اقلیم در قسمت‌های مختلف.	
تقویت قلمروهای رفتاری با ایجاد تنوع در فعالیت‌های موجود در فضا.	
پیاده محور کردن خیابان مردم و طراحی ورودی‌هایی به پارک از این خیابان که در نتیجه کیفیات بصری در پارک را ارتقا داده و حس دعوت‌کنندگی را در استفاده‌کنندگانی که قصد ورود به داخل پارک را دارند، تقویت کند.	پیشنهادهای موضوعی - موضعی
نورپردازی مناسب و در نتیجه ارتقای سطح امنیت در فضا در شب.	
در نظر گرفتن فضای فعالیتی، ورزشی، اجتماعی و تفریحی ویژه بانوان.	
مدیریت پسماندها و زباله‌ها از طریق جانمایی مناسب سطل‌های زباله در فواصل مشخص.	
طراحی ورودی‌های اصلی پارک.	
عقب نشینی قسمتی از فضای سبزه منظور ایجاد فضای کافی پارکینگ برای استفاده‌کنندگان از طریق جانمایی پارکینگ حاشیه‌ای.	
طراحی مسیر دوچرخه به موازات پیاده‌راه مردم برای ارتقای سطح تفرجگاهی و کیفی محدوده.	
ایجاد فضاهای تفریحی با تأکید بر فرم هندسی مرکزگرا.	
ایجاد میدانچه اقتصادی، به منظور ساماندهی وضعیت دستفروش‌ها و حفظ سیمای بصری پارک.	

منابع:

- آلمن، ا. (۱۳۸۲)، محیط و رفتار اجتماعی، علی نمازیان، چاپ اول، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- اسملسر، ن. (۱۳۸۱)، تئوری رفتار جمعی، رضا دژاکام و عماد افروغ، چاپ اول، انتشارات یافته‌های نوین، دواوین.
- افروغ، ع. (۱۳۷۷)، فضا و نابرابری اجتماعی: ارائه الگویی برای جدایی‌گزینی فضایی و پیامدهای آن، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
- امین‌زاده، ب و افشار، د. (۱۳۸۲)، طراحی و الگوهای رفتاری: پیشنهادی برای بهسازی پارک‌های شهری، فصلنامه محیط‌شناسی، سال ۲۹، شماره ۳۱.
- بحرینی، ح، بلوکی، ب و تقابن، س. (۱۳۸۹)، تحلیل مبانی نظری طراحی شهری معاصر اواخر قرن ۱۹ تا دهه هفتم قرن ۲۰ م، جلد اول، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- بحرینی، ح. (۱۳۸۲)، فرآیند طراحی شهری، چاپ دوم، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- بحرینی، ح. (۱۳۸۳)، تحلیل فضاهای شهری در رابطه با الگوهای رفتاری استفاده‌کنندگان و ضوابطی برای طراحی، چاپ سوم، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- بننلی، ا و دیگران (۱۳۹۲)، محیط‌های پاسخ‌ده: کتاب راهنمای طراحان، مصطفی بهزادفر، چاپ نهم، انتشارات دانشگاه علم و صنعت.
- بهرامی، ب. (۱۳۹۱)، سازمان‌دهی فضایی-اجتماعی فضاهای عمومی اجتماع‌پذیر، نمونه موردی: پارک سندج، پایان‌نامه دکترا، رشته شهرسازی، ۲۲۷ صفحه.
- پاکزاد، ج. (۱۳۸۵)، مبانی نظری و فرآیند طراحی شهری، چاپ اول، انتشارات وزارت مسکن و شهرسازی.
- پاکزاد، ج و بزرگ، ح. (۱۳۹۱)، الفبای روان‌شناسی محیط برای طراحان، چاپ اول، انتشارات آرمانشهر.
- پورتئوس، ج. (۱۳۸۹)، زیبایی‌شناسی محیط‌زیست، محمدرضا مثنوی، چاپ اول، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- پورجعفر، م، تقوایی، ع و صادقی، ع. (۱۳۸۸)، خوانش تأثیر ساماندهی محورهای بصری بر ارتقای کیفیت محیط فضاهای عمومی شهری (نمونه موردی: خیابان آزادی تهران)، فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۴، ۸۰-۶۵.
- حبیبی، م. (۱۳۸۹)، جامعه مدنی و حیات شهری، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۱، ۷-۱۲.
- خطیبی، م. (۱۳۹۲)، تأثیر متقابل الگوهای رفتاری در احیای هویت محیط شهر: مطالعه موردی محدوده ورودی سندج، نشریه هویت شهر، شماره ۱۳، ۷۳-۶۳.
- دژدار، ا، طلپسچی، غ و روحی دهکردی، ر. (۱۳۹۱)، بازشناسی مفهوم قرارگاه‌های رفتاری مروری بر تعاریف و ویژگی‌های قرارگاه رفتاری با تأکید بر مرور تحلیلی متن شوگن، نشریه هفت حصار، شماره اول، ۲۰-۱۳.
- راپاپورت، آ. (۱۳۸۴)، معنای محیط ساخته شده، فرح حبیب، چاپ اول، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری (وابسته به شهرداری تهران).
- رفیعیان، م و سیفایی، م. (۱۳۸۴)، فضای عمومی شهری بازنگری و ارزیابی کیفی، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۵.
- رفیعیان، م و خدایی، ز. (۱۳۸۸)، بررسی شاخص‌ها و معیارهای مؤثر بر رضایتمندی شهروندان از فضاهای عمومی شهری، نشریه راهبرد، شماره ۵۳، سال ۱۸، ۲۲-۱.
- رفیعیان، م و مولودی، ج. (۱۳۹۰)، رویکردها و روش‌های سنجش کیفیت محیط مسکونی شهری. چاپ اول، انتشارات آذرخش.
- سعیدنیا، احمد (۱۳۷۹)، کتاب سبز راهنمای شهرداری، جلد نهم، سازمان شهرداری‌ها.
- عباس‌زادگان، م. (۱۳۸۴)، ابعاد اجتماعی- روان‌شناختی فضاهای شهری، مجله بین‌المللی علوم مهندسی، جلد ۱۶، شماره ۱.
- عباس‌زادگان، م. (۱۳۸۶)، آفرینش حس شهروندی با توجه به نیازهای روان‌شناختی اجتماعی در شهرهای جدید، مقالات هویت شهرهای جدید.
- قربانی، ر. (۱۳۸۷)، ارزیابی کمبود پارک در مناطق شهری تبریز با استفاده از روش سرانه/ پارک و روش بافرینگ، نشریه علمی پژوهشی صفا، دوره ۱۷، شماره ۴۷، ۱۲۰-۱۰۹.
- گلکار، ک. (۱۳۸۰)، مؤلفه‌های سازنده کیفیت در طراحی شهری، نشریه علمی پژوهشی صفا، شماره ۳۲، ۶۱-۳۸.
- لقایی، ح، حسینی، ع و فلاح فرید، ش. (۱۳۹۰)، راهکارهای بازنده‌سازی و ساماندهی پارک‌های شهری با هدف بهبود کیفیت اکولوژیکی و اجتماعی (مطالعه موردی: پارک شهر واقع در محله سنگلج)، نشریه علوم و فنون منابع طبیعی، شماره ۳، ۱۱۴-۹۹.
- لنگ، ج. (۱۳۸۶)، طراحی شهری، گونه‌شناسی رویه‌ها و طرح‌ها، همراه با بیش از پنجاه مورد خاص، سید حسین بحرینی، چاپ اول، انتشارات دانشگاه تهران.
- لینچ، ک. (۱۳۹۰)، تئوری شکل شهر، سیدحسین بحرینی، چاپ پنجم، انتشارات دانشگاه تهران.
- مدنی‌پور، ع. (۱۳۸۷)، طراحی فضای شهری؛ نگرشی بر فرآیندی اجتماعی و مکانی، فرهاد مرتضایی، چاپ سوم، انتشارات شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری.
- مرتضوی، ش. (۱۳۸۰)، روان‌شناسی محیط و کاربرد آن، چاپ اول، مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
- Aydin, Dicle.Ter (2008), Outdoor Spase Quality: Case study of university Campus Plaza, Arcent, Vol(2)Issue3,

189-203.

- Banerjee, T (2001), The Future of public Space: Beyond invented streets and reinvented places, Journal of American Planning Association (APA), 67 (1), 9-2.
- Barker, R, G (1968). Ecological Psychology, Stanford, Ca: Stanford University Press.
- Bounds, M (2004), Urban Social Theory (City, Self and Society), New York: Oxford University Press.
- Carmona, M. et al (2003), Public Places - Urban Spaces: The dimension of urban design. New York, Architectural Press.
- Carr, S, Francis, M, Rivlin, L & Stone, A (1992), Public Space, Cambridge, Cambridge University Press.
- Cowan, R., et al (2007), How Highways and Transportation Professionals Can Help Make Better Places. Streets for People. E.
- Ekici, B (2004), Perceptions of different socio-economic status groups living in Ankara, the department of sociology, M.S, Middle East technical university.
- Gehl, Jan (1987), Life between building, Translated by J. Koch, New York.
- Lang, Jon (1987), Creating Architectural Theory: the Role of the Behavioral Sciences in Environment, VNB, U.K., Van Nostrand Reinhold.
- Lynch, Kevin (1972), The openness of open space. Art of environment. Aidan Ellis.
- Whyte, W (1980), Social Life of Small Urban Space, Conservation Foundation.

۲۰

شماره یازدهم
تابستان ۱۳۹۳

فصلنامه
علمی-پژوهشی

مطالعات
پارک

ارزیابی تأثیر مؤلفه‌های کیفیت محیطی بر
الگوهای رفتاری در پارک‌های شهری